

EMLÉKEZÉS BARTÓK BÉLÁRA

NYOLCVAN ESZTENDEJE, 1881-ben született a magyar zene legnagyobb génusza, Bartók Béla. Mindenütt, ahol zenéjét ismerik és szeretik különös tisztelettel fordulnak feléje mostanában. Nemcsak a nagy zeneköltőnek, zongoraművésznek és tudósnak szól ez a tisztelet, hanem a nagy humanistának is, aki egész életművével és emberi magatartásával a népek testvériségét szolgálta.

Jelentősége felméréséhez még csak az első lépéseket tettük meg. Annyit azonban mindenképpen megállapíthatunk, hogy mint zeneszerző, a XX. század legjobbainak sorában foglal helyet.

Mit jelentett Bartók Béla a magyar és az egyetemes zene szempontjából? Tudjuk, hogy a magyar műzene kialakulása, Európa sok országához később sokkal később történt. Csupán a századtól kezdve beszélhetünk ténylegesen magyar zeneszerzői munkásságáról, ami az akkori társadalmi viszonyok között a magyar függetlenségért s az önálló nemzeti kultúra megteremtéséért folytatott küzdelem egyik igen fontos tényezője volt. Liszt és Erkel művészetében a verbunkos forradalmi gondolatok hordozója. Amint azonban a liberális közép és kisnemesség 1867 után elfordul a függetlenség gondolatától, ugyanúgy válik a verbunkos is egyre tartalmatlanabbá zeneileg értéktelenebbé. A századforduló tájkán a «magyar nóta», a dzsentri-világ «nemzeti» zenéjét jelentette. Ezen az úton nem lehetett tovább haladni. Fel kellett számolni a provincializmust, s olyan zenét kellett teremteni, amely nem «magyaros» hanem magyar, de ugyanakkor a kor színvonalán is áll, s bekapcsolódik a XX. század nagy kezdeményezéseinek sorába.

A fiatal Bartók Béla hamar felismeri, mi a tennivalója. Zseniális módon módon megérzi, hogy Liszt, legkésőbbi műveiben, már elindult az igazi magyar zenei nyelv felfedező útjára, csak éppen a forrásvidékig, a népdalig nem jutott el. Mikor Bartók 1905-ben megkezdí népdalgyűjtő útjait, már jelentős zeneszerzői sikereket könyvelhet el magának. A hivatalos zenei körök sokat vártak tőle, de hamarosan nagy megütközéssel kellett tapasztalniok, hogy zenéjének hangja mennyire távol áll tőlük. Idegenkedéssel és gyanakvással figyelik népdalgyűjtő munkásságát is, s csak az alkalmat várják, hogy szembefordulhasanak vele. Ő azonban rendületlenül halad tovább a maga útján. Hamarosan észreveszi, hogy a magyar népzénet csak úgy lehet a maga teljességében megismerni, ha ugyanakkor a szomszédos népek zenéjét is feltárjuk. Ez a felismerés indítja arra, hogy román és és szlovák népzénet is gyűjtsön, s végső soron ez a felismerés szabja meg egész életének vezéreszméjét is. Ez az eszme pedig a népek testvérré válásának eszméje. Maga Bartók 1931-ben keltezett levelében így ír erről: «Ezt az eszmét igyekszem, amennyire erőmtől telik, szolgálni zenémben, ezért nem vonom ki magam semmiféle hatás alól, eredjen az szlovák, román, arab, vagy bármiféle más forrásból. Csak tiszta, friss és egészséges legyen az a forrás!»

MA MÁR LATJUK, hogy valóban sikerült eljutnia a «tiszta forráshoz». Csodálatos gazdagságú kincs tárult eléje. Népdalgyűjtő útjaira később visszaemlékezve elmondja, hogy életének legboldogabb napjait töltötte falun, parasztok között.

A népzene felfedezése elhatározó jelentőséggel érvényesül élete egész pályáján. Megismerte a népet, egyfórrott vele. Mint zeneszerző, elsősorban a kifejezés páratlan tömörségét tanulhatta meg a népdalokból, tehát pontosan azt, amelyet a romantika bőbeszédűsége sohasem tudott nyújtani.

Ezzel a megállapítással egyben érintettük a magyar zene «korszerűsítésének» kérdését is. A XX. század első harmadának nyugat-európai zenéje sajátságos képet mutat. A zeneszerzők előtt lényegében kettős feladat áll: szakítani kell a romantikának önmagát túlélt eszközeivel, s ezzel egyidőben valami egészen új zenét kell teremteni. Rendkívül izgalmas útkeresés ez. Szinte minden zeneszerző más és más úton indul el. Új harmónia világ születik, sajátságos hangrendsze-

reket dolgoznak ki. Egyesek cinikusan tagadnak mindenfajta zenei hagyományt, mások kiadják a jelszót: «vissza a régiekhez!»

Szinte természetes, hogy sok kezdeményezés nem volt életképes, s végső soron zsákutcába vezetett. Természetes, — mert hiszen a polgári életforma is bomló félben van, s születőben van valami új. Csakis azok az alkotók voltak képesek elkerülni az útvesztőket, akik idejében felismerték a polgári társadalom ellentmondásait, s azt zenéjükben ki is tudták fejezni. A harc lényegében azért folyt, hogy korunk új érzelmi világa méltóképpen kapjon hangot a zenében.

Ma még igen nehéz lenne egyértelműleg ítéletet mondani, hogy ki meddig jutott el ebben. Ehhez, a zenetörténet tanulsága szerint hosszabb időre van szükség. Bartók természetesen minden zenei törekvést a legnagyobb érdeklődéssel kísért. Sohasem zárkózott el idegen hatások elől, ha azokkal gazdagíthatta eszközeit. Azonban semmi sem állt tőle távolabb, mint Schönberg dogmatizmusa és Stravinszkij hideg, sokszor öncélú virtuózkodása. Kétségkívül tanult tőlük és másoktól is, de zenéje számára a «tisztá forrást» mindvégig a kelet-európai népek zenéje jelentette. Életművében nyomon követhetjük, miként jut el a romantika szélsőségesen individuális világából egy új zenei klasszicizmushoz, olyan magaságokig, ahová kortársainak nagyrésze már nem tudta követni.

NEKUNK. AKIK MOST az évforduló alkalmából emlékezünk, nem szabad elfelejtkeznünk arról, hogy nemcsak korunk egyik legnagyobb zeneszerzője előtt hajtjuk meg az emlékezés zászlaját, hanem az ember előtt is. Bartók humanista volt. Hazaszeretete, erkölcsi szilárdsága, ma különösen sokat jelent számunkra. Ő Maga 22 éves korában így fogalmazta meg életcélját: «Én, részemről egész életemben minden téren, mindenkor és minden módon egy célt fogok szolgálni: a magyar nemzet és a magyar haza javát.» Lelkesen veti bele magát a századforduló tájának magyar függetlenségi áramlatába. Teljes önállóságot követel, s végleges szakítást a gyűlölt Habsburg-hatalommal. A Kossuth-szimfónia éveit ezek.

Népzenegyűjtő útjain hamarosan látnia kell, hogy tevékenységét a hivatalos körök milyen rosszindulattal fogadják. Nem kerülhette ki a legdurvább és leggyűlölködőbb támadásokat sem. A magyar burzsoázia hazaárulással vádolja, ugyanakkor, amikor egyes román értelmiségiek magyar imperialistát látnak benne. Ő azonban tudatában volt az igazságnak. Látta, hogy a népek közötti gyűlölködés milyen távol áll az egyszerű emberektől. «A parasztok közt. — írja egy helyen — békeség uralkodik... Nyoma sincs bennük a más népek iránt való gyűlölködésnek... ilyet csak felsőbb körök árasztanak».

Többször megtörtént, hogy ezek a «felsőbb körök» — minden bizonnyal növekvő hírnevének hatására — megkísérelték, hogy megnyerjék Bartókot a maguk számára. 1923-ben Pest-Buda egyesítésének 50. évfordulóját ünnepelték, s erre az alkalomra ünnepi alkotást kértek tőle. A «Táncsvit» — amely ebből az alkalomból készült, világosan kifejezte Bartók gondolatait. Félreérthetetlen tiltakozás volt ez az «úri Magyarország» felszínes és sekélyes ünneplése ellen.

A fasizmus terjedésével ez a tiltakozás egyre élesebbé és következetesebbé vált. Európa felett sötét viharfelhők tornyosultak, s a történelmi események egy félelmetes világkatakizma bekövetkeztét mutatták. Bartók keze alól csodálatos mesterművek kerülnek ki. A «Zene», a kézzongorás szonáta, a hegedűverseny, a Divertimento jelzik, hogy alkotójuk átérzi azt a roppant felelősséget, amelyet ez az apokaliptikus kor a művész vállaira rak. Így válnak ezek a művek drámai vízőkká, egyben megrendítő önvallomásokká.

MINDIG HITT AZ IGAZSÁG és a szellem erejében, tudta és előre látta, hogy a népek végülis diadalmaskodni fognak az elnyomás sötét erői felett, s

szabad testvériségben találják majd egymásra. Legutolsó műveiben, a kényszerű amerikai száműzetés nehéz évei alatt irt Contercóban, Harmadik Zongoraversenyben és a Brácsa-versenyben megszólaltatja az öröm hangjait is. Művészete hű tükre volt korának. Hű volt, mert őszinte volt. Szeretett volna hazatérni hozzánk — sajnos a kérlelhetetlen sors pontot tett élete végére. Rajtunk múlik, akik tiszteljük művészetét és emberi nagyságát, hogy szelleme közöttünk éljen, s művei végre eljussanak oda, ahová szánta: az emberek szívébe.

KELEMEN IMRE:

CZINKE FERENC: BANYAFÁSOK